

KOALICJA OTWARTEJ EDUKACJI

**Creative Commons:
konsekwencje
blokowania użycia
komercyjnego**

Creative Commons: konsekwencje blokowania użycia komercyjnego

PRZEDSTAWIAMY ARGUMENTY PRZECIWKO STOSOWANIU LICENCJI CREATIVE COMMONS Z ATRYBUTEM NC BLOKUJĄCYM KOMERCYJNE WYKORZYSTANIE LICENCJONOWANYCH UTWORÓW.

1. PYTANIE: CO ROZUMIEMY PRZEZ "WOLNE ZASOBY"¹

Odpowiedź: Treść którą można w dowolny sposób wykorzystywać

Wolne zasoby to zasoby, które są powszechnie dostępne do dowolnego wykorzystania bez potrzeby uzyskiwania indywidualnej zgody autora. Taki stan nie jest wcale oczywisty. Prawo autorskie zakłada, że treść może być rozpowszechniana i używana tylko za wyraźną zgodą podmiotu praw autorskich. Zasada ta jest jednak coraz częściej krytykowana w erze cyfryzacji. Kultura od zarania dziejów opiera się na dążeniu do rozwijania tego, co już istnieje. Tworzymy w oparciu o to, co już zostało wymyślone.

Treści cyfrowe mogą być z łatwością powielane i używane na niespotykaną dotąd skalę. Dlatego to, co jest dziś możliwe technologicznie, powinno być także sankcjonowane przez prawo. Ideał ogólnodostępnej wiedzy, po którą każdy może zawsze łatwo sięgnąć, potrzebuje podstawy prawnej, którą można by było bez przeszkód zastosować w kontekście internetu. Zwłaszcza naukowcy zwracają uwagę na ogromny potencjał Sieci i wolnej wymiany wiedzy. W 2003 roku niemieckie organizacje naukowe zażądały w Deklaracji berlińskiej wolnego dostępu do utworów naukowych:

Nasza misja będzie połowiczna, jeśli informacja o niej nie będzie szeroko dostępna w społeczeństwie. Nowe możliwości upowszechniania wiedzy, nie tylko w tradycyjnej formie, ale szczególnie w oparciu o zasady wolnego dostępu przez Internet, muszą być wspierane. Definiujemy otwarty dostęp do zasobów jako możliwość wykorzystania nieograniczonych źródeł wiedzy i dziedzictwa kulturowego, która powinna być aprobowana przez społeczność naukową. By zrealizować wizję globalnej i dostępnej reprezentacji wiedzy, przyszły WEB powinien być stabilny, interaktywny i przejrzysty. Zarówno wartość sieci i oprogramowanie muszą być dla wszystkich dostępne i kompatybilne²

W odniesieniu do oprogramowania, funkcjonuje już idea wolnego/otwartego oprogramowania (ang. free software / open source). Wiąże się ona ze swobodnym dostępem

¹Pojawia się tutaj problem z pojęciem open content. W prostym przekładzie przetłumaczyć można je jako otwartą treść. Ale wyraz open nie jest jednoznaczny. Pojęcia takie jak OpenGLAM czy OpenSource wskazują na wolność dostępu do zasobu (np. skanu dokumentu archiwalnego czy kodu oprogramowania), wolność jego kopiowania, tworzenia modyfikacji i ich rozpowszechniania, także w celach komercyjnych. Z drugiej strony pojęcie OpenAccess odnosi się często do zasobów, które nie są wolne, a jedynie nieodpłatnie dostępne (bez prawa jego modyfikacji czy komercyjnego wykorzystywania). Tylko niektóre zasoby OpenAccess są wobec tego wolne. W niniejszej broszurze zdecydowaliśmy się przyjąć termin wolna treść, ponieważ broszura dotyczy takich właśnie zasobów – objętych szeroką wolnością wykorzystywania, a nie tylko na powszechnie dostępnych.

²Przeładowany Bożeny Bednarek-Michalskiej i Joanny Grzeskowiak.

do kodu źródłowego programów i możliwością jego wykorzystywania. Swobodę tę wprowadzono po to, by programiści, zamiast zaczynać od pisanie programów od podstaw, mogli oprzeć się o już istniejące rozwiązania. Aby wcielić tę swobodę w życie, sporządzono standardową licencję wolnego i otwartego oprogramowania, GNU General Public License (GPL).

Oprogramowanie objęte tą licencją może być powszechnie wykorzystywane i rozwijane. Polityka otwartego dostępu w odniesieniu do oprogramowania jasno zezwala na jego wykorzystanie komercyjne. Jego sukces w dużej mierze oparty jest na takiej możliwości.

Wolne zasoby opierają się na tej samej myśli przewodniej co otwarte / wolne oprogramowanie: w przypadku tekstów, filmów i utworów multimedialnych także należy zaoferować możliwość swobodnego ich wykorzystania.

Łatwym i wygodnym sposobem licencjonowania treści jako zasobów wolnych, dających możliwość nieskrępowanego wykorzystania, są dwie licencje ze zbioru Creative Commons (CC): Uznanie Autorstwa (CC BY) oraz Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach (CC BY-SA).

Organizacja Creative Commons powstała w 2001 roku jako inicjatywa profesora prawa Lawrence'a Lessiga na Uniwersytecie Stanforda. Jej zadaniem jest stworzenie kompleksowych licencji publicznego udostępniania treści i wspieranie w ten sposób kreatywnych wspólnot, a przede wszystkim umożliwienie ich powstania. Inaczej niż w przypadku powszechnej zasady funkcjonowania prawa autorskiego, gdzie autor zastrzega wszelkie prawa do dzieła, w licencjach CC zastrzeżone pozostają tylko pewne prawa. Treść jest udostępniona do użytku publicznego.

Licencje Creative Commons nie kłócą się z obowiązującym prawem autorskim – są rozwijane w oparciu o nie. Bez niego powszechne udostępnianie treści na licencji nie byłoby w ogóle możliwe. Dzięki wybranym licencjom Creative Commons: Uznanie Autorstwa (CC BY) oraz Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach (CC BY-SA) filmy, muzyka, tekst, zdjęcia czy inne treści chronione prawem autorskim, mogą być swobodnie wykorzystywane.

2. PYTANIE: DLACZEGO TREŚCI OBJĘTE SĄ LICENCJĄ CC?

Odpowiedź: Aby umożliwić ich szersze wykorzystanie.

Wielu twórców pragnie, aby ich teksty, muzyka czy filmy mogły być wykorzystane przez jak największe grono ludzi (zgodnie z prawem, publiczne rozpowszechnianie utworów jest także uważane za formę użytkowania³).

Nieskrępowany przepływ informacji leży w ich interesie. Zwłaszcza materiały edukacyjne powstają z zamiarem rozpowszechniania ich wśród jak największej liczby odbiorców. W takim przypadku jakiegokolwiek ograniczenia prawne stają się destrukcyjne.

Zwykle najsurowsze restrykcje niesie ze sobą jednak brak działania. Choć może wydawać się to paradoksalne, domyślny stan prawny utworu w takiej sytuacji to „wszelkie prawa zastrzeżone”. Jeśli ktoś stworzy utwór, a nie objaśni szczegółowo czy i jak jego praca może zostać wykorzystana, zakłada się, że mówi on: „nikt nie może korzystać z moich treści” (choć oczywiście nie wyłącza w ten sposób dozwolonego ustawą użytku). Dlatego licencje CC dostarczają prostego rozwiązania, dzięki któremu twórca może wyrazić pragnienie udostępnienia treści, mówiąc wtedy: „każdy może korzystać z mojego utworu na poniższych zasadach i warunkach.”

Czytelność i kompleksowość licencji CC w dużym stopniu przyczyniły się do ich powszechnego zastosowania. Licencje te są adaptowane w różnych krajach, gdzie pozostają w zgodzie z prawem, z uwzględnieniem specyfiki lokalnego ustawodawstwa.

³Zgodnie z polskim prawem autorskim utwory objęte ochroną mogą być swobodnie wykorzystywane w ramach tzw. dozwolonego użytku. Pozwala on m.in. na legalne sporządzanie i rozpowszechnianie kopii utworów (filmów, muzyki, książek) do celów prywatnych oraz wśród osób najbliższych. Dozwolony użytek pozwala także, po spełnieniu określonych przesłanek, cytować cudze utwory, przedrukowywać je, i w bardzo ograniczonym zakresie wykorzystywać w celach naukowych i edukacyjnych. Wiele przepisów o dozwolonym użytku nie dotyczy programów komputerowych.

Używający licencji CC robią to z zamiarem oddania swych utworów do użytku instytucji społecznych, kulturowych i edukacyjnych. Licencje CC zawierające warunek NC, który zezwala wyłącznie na swobodne wykorzystanie treści jedynie na użytek niekomercyjny, stanowią model alternatywny w świecie, gdzie nawet organizacje charytatywne i non-profit muszą wnieść opłatę za każde pojedyncze wykorzystanie utworu. Przykładem może być sytuacja, która wzbudziła powszechne oburzenie - zażądano od przedszkoli opłat licencyjnych za kopiowanie i rozdawanie dzieciom nut na zajęcia muzyczne. Jednak w ramach istniejącego prawa takie roszczenia były zasadne (w Polsce, czyli w kraju cieszącym się dość szerokim zakresem dozwolonego użytku także pojawiają się wątpliwości, czy każdy użytek edukacyjny jest dozwolony). Stosując licencje CC, wielu autorów pragnie odciąć się od tego rodzaju praktyk. Wybór warunku NC jest także często manifestem przeciwko próbom spekulacji własnością intelektualną.

Nie każdy typ użytkowania komercyjnego musi jednak być postrzegany negatywnie. Wręcz przeciwnie - nie jest ani rzeczą niemoralną, ani też szkodliwą społecznie, rozpowszechnianie treści przez ludzi mających na celu zysk finansowy. Często sukces pracy kulturowej i edukacyjnej zależy w dużym stopniu od tego, czy została ona wykorzystana w sposób komercyjny.

3. PYTANIE: DLACZEGO ISTNIEJĄ RÓŻNE LICENCJE CC?

Odpowiedź: Licencje CC oddają różne preferencje autorów

Wszystkie warianty licencji CC cechuje sposób myślenia mający na celu zapewnienie łatwego dostępu do treści. Twórcy, autorzy, reżyserowie i muzycy nie mają jednak identycznych opinii na temat preferowanego sposobu wykorzystania ich utworów. Odpowiadając na ich potrzeby, stworzono sześć różnych wariantów licencji Creative Commons, dających różny poziom praw użytkownikom. Licencje CC oferują to elastyczne narzędzie, które wiąże użytkowanie utworów z pewnymi warunkami, jakie muszą zostać spełnione.

Dobrym przykładem jest pytanie, czy twórcy życzą sobie, aby ich utwory były edytowane bądź remiksowane. Dla niektórych ważne jest, aby ich produkcje zachowane zostały w oryginalnej postaci. Takie ograniczenie zapewnić może warunek „Bez Utworów Zależnych” (ND), który nadal pozwala na inny rodzaj użytkowania (np. kopiowanie i publiczne rozpowszechnianie).

Inni twórcy chcą, aby ich utwory zostały wykorzystane w remiksach, kolażach czy mashupach⁴. Uważają oni własną produkcję treści tylko za jeden z etapów większego procesu twórczego. Ich utwory oparte są na tym, co było, i same staną się załącznikiem czegoś nowego. Kierując się takim tokiem myślenia, nie zastosują oni warunku „Bez Utworów Zależnych” wraz z jego ograniczeniami.

Jeżeli jako twórcy bliska Ci jest zasada wolnych zasobów, możesz dać temu wyraz poprzez wybór opcji „Na Tych Samych Warunkach” (SA), która zezwala na zmienianie i rozpowszechnianie utworu, ale tylko w ramach takiej samej licencji. Dzięki temu pozostaje on powszechnie dostępny i zostają zagwarantowane najszersze prawa do jego wykorzystania.

Niektórzy twórcy mogą chcieć zabronić komercyjnego użytkowania treści. Mogą skorzystać z licencji z warunkiem „Użycie Niekomercyjne” (NC). Nie jest to jednak wskazane, ponieważ wiąże się z ograniczeniem wielu praw użytkowania, zachowanie których leżeć może nawet w interesie twórcy lub właściciela praw do utworu.

⁴Mashup to rodzaj strony internetowej lub aplikacji mobilnej, która korzysta z wielu różnych źródeł danych, wyświetlając je w ramach jednego interfejsu. Przykładem mashupu jest mapa Google Maps z naniesionymi na nią automatycznie i pochodzącymi z zewnętrznego źródła danych punktami oznaczającymi dostępne w okolicy bankomaty.

4. PYTANIE: JAK MODUŁ NC WPŁYWA NA SPOSÓB ROZPOWSZECHNIANIA TREŚCI?

Odpowiedź: Treść na licencji NC nie może być tak szeroko i łatwo rozpowszechniana jak przy zastosowaniu innych warunków.

Jeżeli wybierzesz warunek NC, treści nie będą mogły zostać wykorzystane w Wikipedii, innych repozytoriach z wolnymi treściami oraz projektach, działających w oparciu o zasadę maksymalnych praw dla użytkowników. Tworzy rozpowszechniane na licencjach NC nie będą mogły być użyte także w działaniach o charakterze komercyjnym, podejmowanych przez instytucje non-profit działające dla dobra publicznego. Wyobraź sobie przykładowe sytuacje, w których licencja NC blokować będzie pozytywne działania:

Wikipedia DVD wyprodukowana komercyjnie przez Directmedia znacznie zwiększyła popularność Wikipedii. Gdyby Wikipedia była rozpowszechniana na licencji niezezwalającej na użytek komercyjny, to wydawnictwo nie mogłoby powstać.

Organizacja pozarządowa wspierająca dzieci i chcąc na ten cel zebrać pieniądze ze sprzedaży kartek świątecznych, nie może wykorzystać dostępnych w Internecie na licencjach NC grafik. Chociaż fundacja działa non-profit, rozprowadzanie pocztówek ma charakter zarobkowy i blokuje możliwość wykorzystania grafik rozpowszechnianych na licencjach z atrybutem NC.

Oba przypadki są według prawa użytkownikiem komercyjnym i nie byłyby dozwolone przy zastosowaniu warunku NC.

W dziedzinie edukacji i szkoleń duża liczba instytucji polega na własnych źródłach dochodu, jako że nie są w pełnym wymiarze finansowane publicznie. Uzależnienie tych instytucji od wpłat za kursy sprawia, że klasyfikuje się je jako komercyjne. Stąd też nie mogą one korzystać z treści na licencji CC zawierających warunek NC, chyba że za zgodą autora⁵

Nawet na wielu blogach korzystanie z treści oznaczonej NC okazuje się niezgodne z prawem. Wielu blogerów wyświetla reklamy, aby obniżyć koszty hostingu bądź pragnąc osiągnąć dodatkowe zyski. Zatem używanie treści na tych blogach nie jest, przynajmniej w sposób jednoznaczny, niekomercyjne.

5. PYTANIE: CZYM JEST WYKORZYSTANIE KOMERCYJNE?

Odpowiedź: To każde użycie obliczone na korzyść handlową lub na pobieranie wynagrodzenia pieniężnego.

Słyszac o użyciu komercyjnym, często myślisz o międzynarodowych firmach takich jak Microsoft czy Shell, o obrocie akcjami, szybkich zyskach i spekulacji. Termin „wykorzystanie komercyjne” nie niesie ze sobą jakiegokolwiek moralnego sądu dotyczącego prowadzenia interesów przez instytucje czy osoby, których dotyczy to sformułowanie, a stwierdza jedynie, że uzyskują one pewną handlową korzyść i być może starają się uzyskać wynagrodzenie pieniężne. A to przecież jest konieczne dla każdego, kto nie jest w pełni finansowany ze środków publicznych bądź z prywatnych datków.

Jeżeli firma wykorzystuje czyjś obraz lub tekst na własnej stronie internetowej, jest to ewidentnie użycie komercyjne. Podobnie jeśli obraz pojawia się w książce wydanej przez wydawnictwo, niezależnie od tego czy autor otrzymuje wynagrodzenie, czy też sam musi zapłacić drukarni, aby publikacja mogła się ukazać. W każdym przypadku wydawnictwo działa z pobudek komercyjnych.

Trudniejszą kwestią jest ustalenie, czy autorzy prywatnych blogów działają z pobudek komercyjnych jeśli oni (lub firmy hostingowe) zamieszczają reklamy i osiągają z tego ty-

⁵Zgodnie z polskim prawem autorskim instytucje oświatowe, bez względu na publiczny czy prywatny charakter mogą korzystać z rozpowszechnionych utworów w ramach dozwolonego użytku edukacyjnego. Zakres tego przepisu nie jest jednak jednoznaczny i rodzi wątpliwości w przypadku wielu sposobów korzystania przekraczających mury szkoły. Można nawet spotkać głosy, że nie obejmuje on e-learningu.

tułu dochody. Dochody te są często minimalne i ledwie pokrywają koszty hostingu strony. To dobre argumenty przeciwko klasyfikacji takich przedsięwzięć jako nakierowanych głównie na pobieranie wynagrodzenia pieniężnego i dlatego pozwala się na traktowanie ich jako niekomercyjnych. Trudno jest jednak rozróżnić takie przypadki, co prowadzi do wielu spraw spornych. Zostając przy przykładzie prywatnych blogów, można by zadać pytanie: W którym momencie blog traci swą niekomercyjną naturę? Kiedy przychody z tytułu reklam przewyższają koszty operacyjne? Czy też kiedy na konto spływa pierwszy grosz? A może wtedy, kiedy przychody osiągają znaczne rozmiary?

Problemy z rozróżnieniem tych dwóch przypadków będą często prowadziły do sytuacji, kiedy przez przezorność strona odpowiedzialna nie zdecyduje się skorzystać z treści objętych licencją CC z warunkiem NC - nawet wtedy, kiedy użytkowanie niekomercyjne byłoby rzeczywiście dopuszczalnym rozwiązaniem.

Innym sposobem rozróżnienia użycia komercyjnego od niekomercyjnego mogłoby być ocenienie nie konkretnego przypadku wykorzystania treści, ale typu użytkownika. Wtedy należałoby tylko określić, czy użytkownik lub instytucja jako całość mogą być uznane za komercyjne. Szkoły publiczne i muzea mogłyby w takim przypadku zostać zaliczone do instytucji niekomercyjnych z racji tego, że nie są nastawione na zysk, i wtedy należałoby tylko zbadać pod kątem komercyjności indywidualne przypadki użycia. Niestety model NC nie ułatwia tutaj sprawy, gdyż wyraźnie wylicza on, które działania muszą mieć charakter niekomercyjny. W związku z tym musimy założyć, że doszło do działania komercyjnego, jeśli na przykład treść jest sprzedawana w sklepiku muzealnym, który jest nastawiony na przynoszenie dochodów, niezależnie od statusu prawnego tego sklepiku i mimo że muzeum ma status instytucji non-profit.

Zupełnie nieistotna dla rozróżnienia między komercyjnym a niekomercyjnym charakterem użycia treści jest kwestia, czy użytkownik jest w stanie uiścić opłaty licencyjne i czy zapłaciłby za prawa do użytkowania w podobnych sytuacjach. Na przykład fundacja, który wykorzystuje zdjęcie nie zamierzając z tego tytułu osiągnąć zysków, zgodnie z zasadami licencji NC uważany jest za niekomercyjny, nawet jeśli dysponuje znacznymi środkami finansowymi i w innych, podobnych przypadkach zapłaciłby fotografom.

Niewiele jest dziś jednak instytucji non-profit, które dysponują wystarczającymi środkami i nie są zależne od dodatkowych przychodów, co w naszej próbie rozróżnienia charakteru działalności organizacji ponownie sprowadza je do szarej strefy. Rezygnacja z modułu NC i z ograniczeń z nim związanych pozwoli uniknąć takich wątpliwości.

6. PYTANIE: CZY LICENCJA CC Z WARUNKIEM NC UNIEMOŻLIWIA UŻYCIE TREŚCI PRZEZ RADYKAŁÓW LUB EKSTREMISTÓW?

Odpowiedź: Nie. Ekstremiści chcą zmienić społeczeństwo, a nie osiągnąć zysk.

Radykałowie i ekstremiści działają według programu politycznego. Ich cele nie są zatem komercyjne – nastawione na korzyść i pobieranie wynagrodzenia pieniężnego – a zmierzają raczej w kierunku wywołania zmian społecznych i politycznych. Polityczni radykałowie i religijni ekstremiści często są zrzeszeni w stowarzyszeniach o charakterze niedochodowym. W związku z tym licencja na warunkach NC może w pewien sposób nawet uprzywilejować wykorzystanie treści przez ekstremistów.

Innymi słowy naukowiec, który zamierza opublikować w wydawnictwie badania nad ekstremizmem politycznym, nie będzie mógł w ramach tej publikacji umieścić treści, jeśli są one chronione przed użyciem komercyjnym warunkiem NC, ponieważ wydawca działa w tym wypadku z pobudek komercyjnych. Grupa ekstremistów, która formalnie działa jako związek, ma natomiast pełne prawo aby wykorzystać te same treści poprzez włączenie ich do swojej publikacji.

7. PYTANIE: CHCĘ, ABY MOJA TREŚĆ BYŁA DOSTĘPNA NA LICENCJI CC. CZY WARUNEK NC JEST JEDYNYM ROZWIĄZANIEM ZAPOBIEGAJĄCYM ZAWŁASZCZENIU MOJEJ PRACY PRZEZ PRZEDSIĘBIORSTWA HANDLOWE?

Odpowiedź: Nie. Istnieją także inne rozwiązania, takie jak opcja „Na Tych Samych Warunkach”.

Opcja „Na Tych Samych Warunkach” (SA), która pozwala na publikację zmienionej treści tylko na tej samej bądź podobnej licencji jest równie skuteczną, a często nawet sprawniej działającą formą ochrony przed zawłaszczeniem treści w celach komercyjnych przez osoby trzecie.

Przedsiębiorcy lub inne podmioty, które chcą zawłaszczyć treść twórcy, mogą dosyć łatwo to uczynić poprzez edycję utworu i ograniczenie warunków wykorzystania zmienionej takiej wersji, gdyż objęta ona zostaje nowym i odrębnym prawem autorskim. Opcja „Na Tych Samych Warunkach” w ramach katalogu licencji Creative Commons może temu zapobiec. Wszystkie zmienione wersje wykorzystane publicznie muszą zostać opublikowane na tej samej licencji co oryginał. Oznacza to, że pozostają one tak samo powszechnie dostępne, jak ma to miejsce w przypadku oryginału, z ograniczeniami określonymi przez licencje CC. Ponadto, jeżeli zmiana polega na rozbudowie własnej treści przy użyciu udostępnionej treści zewnętrznej objętej SA, klauzula ta działa niczym wirus: nowo powstały utwór (wersja zmieniona) może zostać opublikowany jako całość tylko na tej samej licencji. Takie działanie licencji samo powstrzymuje wiele firm od zawłaszczenia wolnej treści, udostępnianej na warunkach SA. Muszą one w takim przypadku udostępnić publicznie własną publikację, materiały reklamowe (czy inne składniki tworzące produkt końcowy) na tej samej licencji SA. Z reguły większość firm, zwłaszcza tych dużych, nie jest skłonna tego uczynić.

Zarazem, opcja „Na Tych Samych Warunkach” w przeciwieństwie do opcji „Użytek Niekomercyjny” nie niesie ze sobą efektów negatywnie wpływających na rozpowszechnianie treści (np. na blogach). Wręcz przeciwnie, ponieważ wszelkie zmiany dokonywane są na licencji CC, zmieniona wersja może zostać później wykorzystana nie tylko przez autora zmian, ale także przez strony trzecie.

8. PYTANIE: CZY TREŚĆ NA WARUNKACH LICENCJI NC MOŻE BYĆ WYKORZYSTANA W PROJEKCIE WIKIPEDII?

Odpowiedź: Nie. Treści zamieszczone w Wikipedii są używane komercyjnie.

Jednym z powodów powszechnego i nasilonego korzystania z Wikipedii jest to, że jej treści mogą zostać wykorzystane komercyjnie. Gdyby nie było to dozwolone, duże agencje informacyjne czy inne komercyjne strony nie mogłyby tak obficie czerpać zamieszczanych tam treści i korzystać z nich słowo w słowo za darmo i bez pytania o zgodę⁶ Wikipedia czerpie znaczne korzyści z komercyjnego wykorzystania zamieszczonej na swoich łamach treści. Jest ściśle sprzężona z kilkoma wyszukiwarkami, co sprzyja rozpowszechnianiu treści, a zatem także wiedzy zebranej przez współpracę autorów. Działanie wyszukiwarki internetowej jest niewątpliwie przedsięwzięciem komercyjnym ukierunkowanym na zysk.

Kolejnym przykładem wykorzystania komercyjnego wspierającego Wikipedię jest wypuszczenie na rynek DVD z jej zawartością, na przykład wersji niemieckiej wyprodukowanej przez berlińską spółkę Directmedia. Z powodu niskiej ceny i oprogramowania

⁶Z Wikipedii, podobnie jak z każdej książki czy innej publikacji, korzystać można także w ramach ustawowego dozwolonego cytatu. Tu mowa jest o wykorzystaniu przekraczającym ten dozwolony użytek, na co wyraźnie pozwala licencja Wikipedii, niezależnie od tego, czy korzystanie to jest komercyjne czy nie.

z rozszerzonymi opcjami wyszukiwania produkt ten szybko okazał się bestsellerem. Zasadniczym warunkiem powstania Wikipedii w wersji DVD była możliwość wykorzystania treści także komercyjnie, a to gwarantowała jej licencja. Ponadto, projekt ten zachęcił producentów do uporządkowania niekompletnych artykułów, aby niepełne nie trafiły do projektu DVD. Wreszcie, autorzy Wikipedii pomogli opracować treści tak, aby dały się indeksować i sortować. W zamian za to spółka Directmedia przekazała 1 euro od każdej sprzedanej płyty DVD Fundacji Niemieckiej Wikipedii i zapewniła archiwa obrazów Wikimedia 10 tys. reprodukcji publicznie dostępnych dzieł sztuki.

Projekt Wikipedii w wersji DVD odniósł sukces, ponieważ oprogramowanie dodało nowe możliwości i uczyniło treść bardziej atrakcyjną, ale także dzięki użyciu innego medium. Nawet jeśli słyszy się coraz częściej, że różnica pomiędzy publikacjami w sieci i poza siecią powoli się zaciera, tradycyjny format leksykonu i encyklopedii płyty DVD okazał się atrakcyjny dla innej grupy docelowej niż użytkownicy encyklopedii internetowej. Dzięki temu projektowi udało się zainteresować Wikipedią nowych czytelników. Wszystkie te zabiegi stanowiły jednak działanie komercyjne i nie byłyby możliwe, gdyby Wikipedia domyślnie zawierała warunek licencji NC.

9. PYTANIE: CZY W WIKIPEDII MOŻNA UPUBLICZNIĄĆ TREŚĆ NA LICENCJI NC NA SPECJALNYCH PRAWACH POMIMO OGRANICZEŃ, JAKIE NARZUCA?

Odpowiedź: Nie. Zasady dostępu do treści Wikipedii nie mogą być zbyt skomplikowane.

Wikipedia odrzuca umowy uboczne. Podobnie czynią wszystkie inne inicjatywy i projekty pracujące na zasadach wolnej treści. Inne postępowanie godziłoby w strony trzecie chcące z nimi współpracować czy osoby i instytucje chcące korzystać z treści. Chodzi tu na przykład o lokalne inicjatywy, pragnące wykorzystać treści Wikipedii w lokalnych gazetach, jak również o wyszukiwarki internetowe i serwisy prasowe używające treści Wikipedii. Każda z wymienionych organizacji musiałaby zwracać bacznie uwagę na to, jakie treści są ogólnodostępne, a które podlegają umowom ubocznym – ten dodatkowy wysiłek, który należałoby podjąć, mógłby okazać się bardzo uciążliwy i stanąć na drodze płynnej współpracy.

W maju 2005 roku założyciel Wikipedii Jimmy Wales ogłosił, że treści, które mogą być używane tylko niekomercyjnie lub mogą być wykorzystywane za osobną zgodą, nie są dozwolone w Wikipedii i muszą zostać usunięte.

10. PYTANIE: CZY WARUNEK NC ZABRANIA WYKORZYSTYWANIA KOMERCYJNEGO?

Odpowiedź: Tak, ale zbyt często nie tam, gdzie jest to konieczne.

Warunek „Użycia Niekomercyjnego” w licencjach CC rzeczywiście zabrania wykorzystania komercyjnego, ale tak samo jak każda klauzula w każdej umowie prawnej, nie gwarantuje on sam w sobie podporządkowania się takiemu zakazowi. Tak jak i w innych obszarach prawa autorskiego, nieprzestrzeganie ograniczeń narzuconych przez licencje CC jest powszechne. Warunek NC nie stanowi tutaj wyjątku.

Należy wziąć pod uwagę fakt, że wiele podmiotów traktuje łamanie prawa autorskiego jedynie w kategoriach ryzyka finansowego i może celowo łamać jego ograniczenia. Patrząc z tej perspektywy, warunek NC utrudnia pracę tym organizacjom i instytucjom, które najbardziej przestrzegają prawa autorskiego. Dotyczy to instytucji publicznych, które współpracują z partnerami komercyjnymi, ale także baz wiedzy takich jak Wikipedia, otwartych archiwów mediów i projektów open source. Wszystkie projekty,

inicjatywy i instytucje, które otwarcie wspierają nieskrępowany dostęp do wiedzy, znajdują się pod ściślejszą obserwacją, aby wyeliminować przypadki łamania restrykcyjnych przepisów prawa autorskiego. Aby nie narazić własnej pracy na takie ryzyko, muszą one studiować umowy licencyjne z najwyższą ostrożnością. Jeżeli nie da się wyeliminować możliwości użycia komercyjnego, a ponieważ podmioty te pragną rozpowszechnić wiedzę, takiego prawdopodobieństwa nie powinno się w wielu przypadkach wykluczać, treść objęta NC nie będzie przez nie wykorzystana.

Tworzy to paradoksalną sytuację, w której ograniczenia wynikające z klauzuli NC przestrzegane są z największą drobiazgowością tam, gdzie ich działanie ich najmniej zamierzone.

11. PYTANIE: CZY JESTEŚCIE GOTOWI ZAREAGOWAĆ PRZECIWKO KOMERCYJNEMU WYKORZYSTANIU WŁASNYCH TREŚCI?

Odpowiedź: Jeśli nie, powinniście rozważyć zrezygnowanie z opcji NC.

Ograniczenie licencji Creative Commons warunkiem „Użycie niekomercyjne” ma sens tylko wtedy, jeżeli autor jest skłonny działać przeciwko komercyjnemu wykorzystaniu jego treści, na przykład korzystając z drogi sądowej. Nie znaczy to, że musisz walczyć z każdym pojedynczym naruszeniem prawa autorskiego. Łamanie prawa autorskiego jest rzeczą nagminną i licencje CC nie stanowią tutaj wyjątku, tak więc decyzja o tym, czy wstąpić na drogę sporu prawnego, zawsze wiązała się będzie z wieloma uwarunkowaniami. Jeżeli jednak w ogóle nie zamierzasz przeciwdziałać komercyjnemu wykorzystaniu twoich treści, wariant licencji NC odstraszy tylko tych, którzy drobiazgowo przestrzegają prawa, zwłaszcza jeśli nie są całkowicie przekonani co do niekomercyjnego charakteru własnych działań. Zazwyczaj są to użytkownicy, których nie chcesz odstraszyć (instytucje non-profit, inicjatywy edukacyjne itp.).

12. PYTANIE: CZY TREŚCI NA LICENCJI NC MOGĄ BYĆ DRUKOWANE W PRASIE?

Odpowiedź: Nie. Prasa to w dużej części grono użytkowników komercyjnych.

Wielu wydawców prasy działa, aby osiągnąć przychody i nastawieni są na odniesienie korzyści handlowej i pobieranie wynagrodzenia pieniężnego. Ten fakt nie podlega dyskusji niezależnie od podstawowego prawa do wolnej prasy i ogromnego wpływu gazet na opinię i debatę publiczną. Ponadto, klasyfikacja gazet jako instytucji komercyjnych jest zwykle zasadna nawet wtedy, kiedy są rozpowszechniane za darmo, tak jak na przykład gazety reklamowe. Gazety te są często finansowane przez reklamę, tak więc działają dla korzyści pieniężnych. Oczywiście jeżeli autor wyda na to wyraźną zgodę, treść na licencji CC może być drukowana w prasie mimo warunku NC. Dotyczy to także każdego innego wykorzystania komercyjnego. Ogromną zaletą standardowych licencji CC jest brak potrzeby negocjowania porozumienia w każdym odosobnionym przypadku. Zaoszczędza to wiele trudu, który trzeba by było sobie zadać, jeżeli wariant NC wymagałby negocjacji każdej treści z osobna.

13. PYTANIE: CZY TREŚĆ NA LICENCJI NC MOŻE BYĆ WYKORZYSTYWANA W SZKOŁACH, NA SZKOLENIACH I UNIWERSYTETACH?

Odpowiedź: Nie, nie wszędzie⁷.

⁷Niektórzy prawnicy mają wątpliwości, czy przewidziany w polskim prawie dozwolony użytek edukacyjny pozwala na wykorzystywanie chronionych utworów także przez komercyjne instytucje oświatowe (np. szkoły

Zależnie od statusu prawnego operatora, szkoła, szkoła zawodowa lub uniwersytet mogą zostać zaliczone do instytucji komercyjnych bądź niekomercyjnych. W dzisiejszych czasach duża liczba szkół, uniwersytetów, ośrodków szkoleniowych, szkół zawodowych, instytutów kulturalnych i naukowych nie jest finansowana wyłącznie z darowizn czy z kapitału założycielskiego. Wymienione instytucje edukacyjne są zależne od własnych źródeł dochodu. W takich warunkach, aby przynosić własne dochody, ich działanie musi być zorientowane na pobieranie wynagrodzenia finansowego w stopniu, który nie może już być uznany za nieznaczający.

Im mniej środków publicznych trafia w ręce instytucji, tym większa jest konieczność pozyskania dodatkowych przychodów w sposób komercyjny. To stawia instytucje edukacyjne, które z braku wystarczających środków publicznych już znajdują się w trudnej sytuacji, w jeszcze bardziej niekorzystnym położeniu, ponieważ nie mogą one wykorzystać treści na licencji CC z warunkiem NC.

14. PYTANIE: JAK ZAKLASYFIKOWAĆ TREŚĆ NA LICENCJI NC, KTÓRA NAJPIERW UŻYTA JEST W SZKOLE, A PÓŹNIEJ POZA NIĄ?

Odpowiedź: Jeśli wykorzystana jest poza szkołą, użycie takie będzie często uważane za komercyjne.

Wykorzystanie treści na licencji CC z warunkiem NC nie stanowi zwykle problemu, jeśli ma miejsce wyłącznie w szkołach publicznych. Szkołom takim przyświecają jedynie cele edukacyjne i nie są one nastawione na zysk. Polskie prawo dopuszcza także, aby z licencji NC korzystały szkoły prywatne, osiągające zyski w ramach działalności komercyjnej, ale oczywiście istnieją odmienne interpretacje z uwagi na niejasności przepisów o dozwolonym użytku⁸

Przed szkołami otwiera się zatem szerokie spektrum możliwości wykorzystania treści na licencji NC, które to wykorzystanie w innych przypadkach uznane zostałoby za komercyjne. Uczniowie i profesorowie mogą drukować teksty, odtwarzać piosenki. Uczniowie mogą tworzyć mashupy i kolaże i dowolnie zmieniać treść utworów, jeśli tylko nie obowiązuje zakazujący tego warunek „bez utworów pochodnych” (ND). Problemy zaczynają się wtedy, gdy wyniki pracy opuszczają mury szkoły. Jeśli lokalna gazeta chce zdać relację z wyników szkolnego konkursu, nie może tak po prostu przedrukować kolażu z treścią na licencji CC, gdy obecny jest warunek NC. Wymagałoby to pozwolenia pierwotnego autora treści.

Ponieważ licencja CC NC ustanawia niekomercyjną szkołę miejscem swobodnego dostępu do treści objętej prawem autorskim, wielu uczniów korzystając z tej samej treści poza murami szkoły może nabrać fałszywego poczucia bezpieczeństwa. W takim przypadku łatwo jest przekroczyć próg wykorzystania komercyjnego. Jeśli na przykład taka treść jest przesłana na serwis społecznościowy w internecie, wiąże się to często z udzieleniem serwisowi licencji obejmującej także komercyjne wykorzystanie, co w oczywisty sposób narusza klauzulę NC. Regulaminy serwisów zawierają klauzule pozwalające administratorom domagać się od swoich użytkowników odszkodowania za poniesione straty, także w przypadku udzielenia licencji, której użytkownik nie miał prawa udzielić.

Jest to kolejny argument przeciwko ograniczeniom NC wobec treści używanych do celów edukacyjnych. Zwłaszcza uczniowie nie powinni być stawiani w sytuacji, kiedy ich nienaganne zachowanie w szkole może doprowadzić do niedbałości skutkującej konfliktem z prawem za jej murami. Oczywiście jako profesjonalny twórca możesz uznać, że nie warto ścigać winowajcy czy bić w dzwony z powodu takich nieopatrznych naruszeń licen-

prywatne). Niejasna definicja instytucji oświatowej sprawia ponadto, że nie jest prosto określić, która instytucja na pewno może, a która na pewno nie może skorzystać z dozwolonego użytku edukacyjnego, nawet jeżeli działa niekomercyjnie.

⁸Zob. wyżej.

cji. Może wtedy powinieneś się jednak spytać samego siebie, dlaczego wybrałeś warunek „na użytek niekomercyjny” dla swojej licencji. (patrz pytanie 11)

15. PYTANIE: JAK WARUNEK NC WPŁYWA NA MASHUPY?

Odpowiedź: Nie wszystkie licencje CC mogą być ze sobą łączone.

Utwory licencjonowane za pomocą CC BY-SA (Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach) mogą być łączone i używane na wspólnej licencji tylko z utworami na takiej samej licencji lub z bardziej swobodną licencją z warunkiem Uznanie Autorstwa (CC BY). Łączenie treści na licencji CC w innych kombinacjach warunków, zwłaszcza w przypadku nieobecności w takich kombinacjach warunku NC, nie jest dozwolone.

Tym samym rodzi się szereg problemów wynikających z wymogu wzajemnej kompatybilności licencji w przypadku łączenia treści. Dotyczy to zwłaszcza mashupów, które zrodziły się z kultury swobodnej manipulacji treścią i oczekuje się, że licencje CC wpierac będą wartości, z których takie produkcje się wywodzą. W rzeczywistości jednak wiele połączeń warunków licencji nie jest ze sobą kompatybilnych. Dotyczy to zwłaszcza łączenia licencji NC z innymi licencjami niezawierającymi tychże ograniczeń.

Ponadto, mashupy powstają często nie dla wynagrodzenia pieniężnego i wybór licencjonowania treści na warunku NC wydaje się być z początku zasadny. Później kompozycje te mogą stać się popularne i rozpowszechniane na blogach lub na innych platformach. To sprowadza ich twórców, którzy słusznie wybrali licencje NC tworząc taką kompozycję, do szarej strefy prawa, gdyż takiemu wykorzystaniu utworów można przypisać charakter komercyjny.

16. PYTANIE: CZY UŻYCIEM KOMERCYJNEM PRZEZ STRONY TRZECIE MOŻE BYĆ Z KORZYŚCIĄ DLA AUTORA?

Odpowiedź: Tak. Jeżeli interesuje cię szerokie rozpowszechnienie treści, powinieneś pozwolić na wykorzystanie komercyjne.

Wykorzystanie komercyjne nie jest z natury szkodliwe. Tam, gdzie głównym celem jest osiągnięcie rozgłosu i zainteresowania, każde użycie treści zwiększa jej popularność i jest to zazwyczaj korzystne dla autora. Zwłaszcza treści wykorzystywane w kontekście inicjatyw edukacyjnych, gdzie celem jest maksymalny zasięg, powinny mieć do dyspozycji jak najwięcej kanałów dystrybucji.

17. PYTANIE: CZY UŻYTKOWNIK TREŚCI NA DOWOLNEJ LICENCJI CC MOŻE STWORZYĆ WRAŻENIE, ŻE AUTOR WYRAŻA REKOMENDACJĘ DLA TAKIEGO A NIE INNEGO WYKORZYSTANIA TREŚCI?

Odpowiedź: Nie. Licencja CC nie niesie ze sobą bezpośredniej rekomendacji dla konkretnej formy użytkowania.

Licencje CC nie wpływają na dobra osobiste autora. Nie wolno użytkownikowi wskazywać, w sposób bezpośredni bądź nie, na jakiegokolwiek związku, poparcie czy sponsoring od licencjodawcy CC. Klauzula „bez rekomendacji”, jak nazywa się ją w USA, to standardowy warunek wielu licencji wolnych treści.

18. PYTANIE: CZY WARUNEK NC MA ZATEM JAKIEŚ ZALETY?

Odpowiedź: Tak, ale mniej, niż się powszechnie wydaje.

Najczęściej nie istnieje żaden dobry powód, aby ograniczyć osobom prywatnym wykorzystanie treści tylko do użytku niekomercyjnego. W wielu przypadkach nie ma realnych szans na to, że użytkownik będzie skłonny zapłacić, aby móc wykorzystać utwory czy dzieła. Głównym celem licencji CC jest udostępnienie treści na jak największą skalę. Niestety licencja NC stoi temu często na przeszkodzie.

Z kolei, jeżeli ktoś nie chce rozpowszechniać treści bez zrzekania się ścisłej kontroli nad tym procesem, może to osiągnąć poprzez wykluczenie jej komercyjnego użycia. Licencje zawierające warunek NC mają sens w przypadku wydawców, których model biznesowy opiera się na tradycyjnej formie „wszystkie prawa zastrzeżone”, którzy inwestują duże środki w publikację i posiadają własne kanały dystrybucji. Tacy wydawcy nie mają żadnego interesu w umożliwianiu konkurencji czerpania zysków z własnej inwestycji. Korzyści płynące z wykorzystania treści przez strony trzecie, mianowicie szybsze niekontrolowane rozpowszechnianie treści, nie są dla nich istotne, ponieważ utrzymują własne, często kosztowne, działania dystrybucyjne.

Pomimo ukierunkowania tego rodzaju wydawców na model biznesowy oparty na wyłączności oferowanej przez klasyczne prawo autorskie, mogą oni jednak mieć interes w tym, aby ich treści zostały wykorzystane chociażby w niekomercyjnych dziedzinach nauki i edukacji, co mogłoby zwiększyć sprzedaż poprzez klasyczne kanały dystrybucji.

19. PYTANIE: NA JAKICH WARUNKACH UDOSTĘPNIANE SĄ TREŚCI W WIKIPEDII?

Odpowiedź: Na licencji CC BY-SA.

Aby rozbudowywać wspólnoty wolnej wiedzy i kultury, Wikipedia wymaga od każdego autora, by zezwolił na ponowne wykorzystanie swoich artykułów. Można to osiągnąć poprzez licencje Creative Commons z warunkami BY - „Uznanie Autorstwa” oraz SA - „Na Tych Samych Warunkach”, które wymagają uznania czyjegoś wkładu w powstanie tekstu, jak i dalszego rozpowszechniania zmodyfikowanego tekstu na tych samych warunkach licencyjnych. Teksty, które nie zostały napisane przez autorów osobiście, lub teksty, które powstały przy współdziałaniu innych autorów, także mogą zostać opublikowane na łamach Wikipedii, o ile zostały udostępnione na licencji CC BY-SA lub na innej kompatybilnej.

Do 2009 roku Wikipedia korzystała z licencji GNU Free Documentation License (GNU FDL, ang. „Licencja Wolnej Dokumentacji”) stworzonej na potrzeby projektu GNU. Licencja została stworzona przez fundację Free Software Foundation w celu udostępniania dokumentacji programów i dlatego była zbyt skomplikowana i niedopasowana do potrzeb Wikipedii. Niemniej jednak rezygnacja z licencji otwartych treści GFDL nie była konieczna podczas przejścia Wikipedii na licencję CC BY-SA. Stara licencja jest nadal używana, aby uniknąć możliwych konfliktów. Obie licencje wyraźnie zezwalają na wykorzystanie komercyjne treści. Warunek SA chroni przed sytuacją, w której treści z globalnej i powszechnie dostępnej puli wiedzy zostają zawłaszczone poprzez dokonanie w nich zmiany i ponowną publikację - dzięki temu mogą pozostać częścią wolnej wiedzy i wolnej kultury.

Uznanie autorstwa jest bardzo ważną częścią każdej licencji CC. Dotyczy to także autorów Wikipedii. Ponieważ wpisy encyklopedyczne powstały przy współpracy wielu twórców, uznanie autorstwa artykułów Wikipedii powinno przebiegać w jeden z następujących sposobów:

- przy publikacji online poprzez hiperłącze (tam gdzie jest to możliwe) bądź adres URL do artykułów Wikipedii, których są współautorami,

— poprzez hiperłącze (tam gdzie jest to możliwe) bądź adres URL do alternatywnej, stabilnej kopii artykułu w sieci, która jest powszechnie dostępna i zgodna z licencją, i uznaje autorstwo w taki sam sposób, jak ma to miejsce w przypadku strony oryginalnej, lub

— poprzez listę wszystkich autorów (proszę zwrócić uwagę, że lista ta może nie zawierać współautorów, którzy wnieśli zdecydowanie niewielki lub nieistotny wkład w powstanie artykułu). Ten sposób wykorzystujemy przy publikacjach w druku.

Podobnie jak w przypadku warunku NC, Wikipedia nie zezwala na warunek ND (bez utworów pochodnych) w swoich artykułach. Wikipedia rozwija się dzięki temu, że jej artykuły mogą być poprawiane, rozwijane i zmieniane przez innych. Dlatego warunek ND nie jest zgodny z jej ideą.

Ten utwór jest udostępniony na licencji

[Creative Commons Uznanie Autorstwa - Na Tych Samych Warunkach 3.0 Polska \(CC BY-SA 3.0 PL\)](#).

Tekst opracowany na podstawie: Paul Kimpel "Freies Wissen dank Creative-Commons-Lizenzen Folgen, Risiken und Nebenwirkungen der Bedingung »nicht-kommerziell – NC«" CC BY SA 3.0 DE 2012 Wikimedia, iRights.info, CC DE / Mai. Tłumaczenie z niemieckiego wykonane przez społeczność serwisu Transifex.com. Redakcja tłumaczenia angielskiego John H. Weitzmann.

Tłumaczenie z języka angielskiego: Michał Bocian. Redakcja merytoryczna tłumaczenia i opracowanie: Krzysztof Siewicz, Marcin Wilkowski. Redakcja językowa: Paweł Kozioł. CC BY-SA 3.0 PL 2014 Koalicja Otwartej Edukacji

Redakcja techniczna: Marcin Wilkowski

Okładka na podstawie: [domena publiczna](#)